

IN MEMORIAM.
GERHARD DOBESCH (1939–2021)

Lumea academică europeană a mai înregistrat recent o pierdere dureroasă. La 18 decembrie 2021 se stingea, după o lungă suferință, profesorul și academicianul austriac Gerhard Dobesch, ilustru reprezentant al studiilor de istorie și cultură antică, universal recunoscut și apreciat. Iar dispariția lui reduce și mai mult micul detașament al cărturarilor umaniști de formație clasică, tot mai puțini într-o lume zgudiută de îndoieli și confuzii pe care doar valorile umane ferme le-ar mai putea surmonta...

Gerhard Dobesch a văzut lumina zilei la 15 septembrie 1939, în familia unui inginer vienez. A manifestat de timpuriu interes major pentru cultura umanistă și limbile clasice. Într-o lume greu încercată de urmările războiului, el își găsea echilibrul și fericirea atât în studiu, cât și în puternica tradiție vieneză de cultură urbană cu a ei specifică *Gemütlichkeit*, tradiție pe care a cunoscut-o detaliat și trăit-o plinar. După absolvirea unui liceu cu profil umanist (în 1957),

tânărul care deja stăpâna limbile greacă și latină a devenit student eminent al Universității vieneze, specialitatea istorie antică și filologie clasică. Aici a avut parte de profesori de înaltă ținută academică, precum Fritz Schachermeyr, Artur Betz, Rudolf Hanslik ori Albin Lesky. În anii de studenție și-a câștigat o formație umanistă solidă și multilaterală, cu deschideri spre mai toate compartimentele științelor antichității. A absolvit cu strălucire facultatea, iar în 1962 și-a susținut doctoratul cu un subiect de filologie greacă, sub conducerea lui Fritz Schachermeyr.

A urmat o carieră academică relativ liniștită și previzibilă, dar nu mai puțin remarcabilă. Încă de la început a fost cooptat în personalul Universității. După examenul obligatoriu de atestare în învățământul mediu (1963), a fost angajat asistent universitar pentru istorie antică. Curând apoi, în 1967, a fost promovat conferențiar – după ce și-a susținut abilitarea (cu o teză de istorie greacă) – și a devenit membru corespondent al Institutului Arheologic Austriac. În tot acest timp, Gerhard Dobesch desfășura concomitent muncă didactică precum și cercetări aprofundate în domeniu, ca și o vastă activitate culturală axată pe aceleași coordonate ale patrimoniului Antichității.

Profesor titular în domeniu a ajuns mai întâi la Universitatea din Graz (1973–1976). De acest oraș și de mediul său academic va rămâne mereu profund atașat. Dar rezultatele muncii sale deveneau apreciate la scară mai largă, națională și nu numai. Așa că în 1976 a fost chemat ca profesor la Universitatea din Viena, unde a confirmat și depășit toate așteptările maeștrilor săi. Prețuirea prestațiilor sale s-a reflectat în cooptarea în Academia Austriacă de Științe, ca membru corespondent (1980) și apoi titular (1984). În această calitate a condus și faimoasa Comisie Microasiatică a academiei (din 1988). Au mai urmat cooptările ca membru titular în Institutul Arheologic Austriac și ca membru străin al Institutului Național de Studii Etrusce și Italice din Florența – ambele în anul 1998.

Trecut la pensie în 2009, venerabilul profesor a trebuit să-și reducă drastic intervențiile în viața științifică, din motive de sănătate, dar a rămas mereu o prezență majoră și un reper valoric în domeniu. Până în momentul plecării definitive (2021) a păstrat contactul cu cercetarea istoriei antice și cu mediul academic european. Încă din anul 2001 principalele sale studii și articole au fost reeditate în două volume de „Scrieri alese”¹, iar în anul 2004 colegii, colaboratorii și discipolii i-au dedicat o prezentare bio-bibliografică² și un impunător volum omagial.³

¹ G. Dobesch, *Ausgewählte Schriften*, I (*Griechen und Römer*) – II (*Kelten und Germanen*), hg. von H. Heftner und K. Tomaschitz (Köln – Weimar – Wien, 2001).

² I. Lisový, K. Tomaschitz, *Professor Dr. Gerhard Dobesch: vita et bibliographia* (České Budějovice – Wien, 2004), 50 p.

³ H. Heftner, K. Tomaschitz, eds., *Ad fontes! Festschrift für Gerhard Dobesch zum*

Dacă încercăm să reconstituim activitatea și preocupările profesorului vienez, trebuie să avem mai întâi în vedere prestația sa didactică. G. Dobesch a activat toată viața la catedră, a ținut cursuri deosebit de bine structurate și bogat documentate, a trezit și a susținut numeroase vocații ale studenților săi, a contribuit esențial la formarea unei remarcabile serii de specialiști renumiți ai științelor Antichității ori de dascăli talentați. Stau mărturie în acest sens atât aprecierile contemporanilor, cât mai ales recunoștința și devotamentul celor care au beneficiat de harul său pedagogic. Neavând familie, și-a revărsat afecțiunea și dăruirea pentru școală, adevărata sa dragoste. Iar cursurile sale au privit lumea antică europeană în sensul cel mai larg; cu egală competență, magistrul aborda civilizațiile celtică și germanică, lumea greacă și cea elenistică, epoca romană ori Antichitatea târzie. Cheia acestei deschideri universale era tocmai stăpânirea limbilor clasice și a izvoarelor scrise, care îi permiteau să evolueze cu siguranță prin universul vechilor civilizații.

Tot de munca didactică, dar înțeleasă în sens mai larg, se leagă și activitatea culturală a profesorului. Publicistica sa a vizat, aproape totdeauna, civilizațiile antice, patrimoniul lor bogat și valorificarea acestuia în cultura contemporană. Alături de opera sa științifică, cele mai numeroase contribuții sunt recenzii și discuții competente ale publicațiilor de specialitate mai recente, și nu doar din lumea germanofonă.⁴ Tocmai asemenea comentarii ilustrează cel mai bine paleta largă a preocupărilor și competențelor lui G. Dobesch în sfera științelor Antichității. Acest amplu efort susținut, o adevărată permanență a vieții sale⁵, avea în vedere atât contactul științific între cărturarii domeniului, cât și atitudinea critică lucidă și nevoia de apreciere corectă pentru prestația fiecăruia. Și a fost înfăptuit cu toată seriozitatea, semn că savantul vienez acorda mare atenție dialogului academic deschis – condiție esențială pentru apropierea de adevărul istoric.

Performanțele sale didactice își aflau un temei major în activitatea proprie de cercetare. G. Dobesch a cunoscut și utilizat datele oferite de arheologie, epigrafie, numismatică ori alte științe auxiliare, chiar dacă nu a întreprins el însuși asemenea investigații. A rămas un cercetător prin excelență al surselor scrise, pe care le cunoștea și interpreta cu înaltă măiestrie, dar în același timp le exploata în context mai larg, cu recurs la toate informațiile disponibile. Astfel lectura izvoarelor literare antice rămânea pentru profesor (și desigur pentru cititorii

fünfundsechzigsten Geburtstag am 15. September 2004, dargebracht von Kollegen, Schülern und Freunde (Wien, 2004), 998 p.

⁴ În cadrul de față am introdus în lista anexată doar scrierile sale cu caracter științific, lăsând la o parte mult mai numeroasele recenzii (265 doar până în anul 2001), prezentări, articole de popularizare ori intervenții la evenimente academice, ca și textele omagiale ori *obituarie*.

⁵ Au fost ani (1970, 1973, 1977) în care nu a publicat decât recenzii, foarte documentate.

săi) mereu nouă și incitantă, acestea fiind capabile să elucideze și datele noi abundente aduse de arheologie ori de alte discipline specializate.

Lucrările științifice ale lui G. Dobesch sunt numeroase. Alături de șapte cărți proprii și șase volume redactate se adaugă peste 90 de studii și articole (vezi Anexa)⁶ Ele se axează pe câteva teme majore ale Antichității, mereu cultivate și aprofundate de autor, totdeauna cu vastă erudiție și exemplară rigoare metodologică.

Prima o constituie filologia clasică. Intervențiile sale, având ca obiect cel mai adesea chestiuni de fin detaliu, au adâncit interpretarea și valorificarea unor surse aparent pe deplin cunoscute, dovedind clar că domeniul este departe de a fi epuizat. Mai ales aceste investigații documentează vasta erudiție a profesorului G. Dobesch, capacitatea de a iscodi orice amănunt într-o viziune largă și cu deschideri novatoare.

Cea de-a doua include istoria lumii clasice europene, adică civilizația greacă și cea romană. Autorul s-a mișcat cu dezinvoltură prin toate perioadele acestora, dar și-a concentrat atenția asupra epocii elenistice – cu atenție specială pentru alianțele și ligile vremii – precum și pentru republica romană târzie și tranziția la imperiu. A mai tratat, cu egală competență și tot pe baza izvoarelor literare, istoria unor spații marginale, doar treptat incluse în lumea greco-romană (Etruria, spațiul alpin, Gallia, Britannia). Este semnificativ efortul de a surprinde, pe cât posibil, nu doar istoria politică și socială, ci și evoluția spirituală a populațiilor ori a comunităților studiate.

Un loc aparte îl ocupă în cercetările lui G. Dobesch epoca și personalitatea lui Iulius Caesar, împreună cu ecourile lor în cultura și civilizația europeană mai recentă. Pe bună dreptate, căci perioada dominată de Caesar rămâne un moment de cotitură pentru statul roman și societatea sa, ca și pentru civilizația continentului. Dar, alături de temele uzuale frecventate, savantul vienez a adus mereu puncte de vedere noi și surprinzătoare, a abordat detalii aparent obscure pe care le-a pus în lumină, a urmărit legăturile multiple ale lui Caesar cu diverse regiuni și culturi ale spațiului mediteranean, a nuanțat decriptarea motivelor și mecanismelor politicii vremii. Nu întâmplător, îndeosebi aceste investigații ale sale au stârnit interes legitim în mediile academice și i-au adus largă recunoaștere internațională.

⁶ Reconstituirea acestei activități s-a făcut cu oarecare greutate. Lista bibliografică publicată (vezi mai sus, nota 2) se oprește la anul 2001. Pe site-ul Universității nu sunt listate scrierile sale. Categorie, lista pe care am compilat-o în anexă este incompletă, mai ales pentru ultimii ani. Am reușit să adunăm titlurile din bibliografia de față datorită ajutorului amabil oferit de prof. dr. Herbert Heftner (Universitatea din Viena) și prof. dr. Manfred Hainzmann (Universitatea din Graz), ambii discipoli ai lui G. Dobesch. Le exprimăm și pe această cale aleasa noastră recunoștință.

Însă G. Dobesch s-a impus ca istoric al antichității îndeosebi prin studierea lumii celtice. Acesteia i-a consacrat cea mai mare parte a energiei și competenței sale. Pornind de la sursele literare clasice, a reușit să pătrundă în mai toate compartimentele acestei remarcabile civilizații a Europei vechi, să-i surprindă comportamentele și mentalitatea, să elucideze aspecte obscure ori controversate. Marea sa sinteză asupra celților din actuala Austrie a rămas o lucrare fundamentală și a fost reeditată cu numeroase adăugiri. Dar a scris pagini memorabile și despre populațiile din Gallia, din Europa centrală ori din Italia nordică, despre economia, societatea și chiar religia triburilor celtice, ori despre interacțiunile lor cu diferiți vecini. Pentru un compartiment istoric puternic marcat de progresele arheologiei, eforturile lui G. Dobesch veneau ca o fericită și necesară completare, menită să ajute mult la corecta apreciere a patrimoniului celtic în lumea europeană.

În sfârșit, istoria timpurie a triburilor germanice, de la apariția în sursele scrise și până la pătrunderea lor în lumea romană, i-a fost o altă preocupare științifică majoră. Se înscriu aici o serie de contribuții tratând diverse aspecte ale istoriei germanilor antici, și mai ales o amplă sinteză despre rolul tot mai crescut al populațiilor germanice în Imperiul Roman târziu. Cu recurs larg și la izvoarele nescrise, aceste cercetări oferă o viziune amplă și articulată asupra lumii barbare europene din Antichitatea târzie în general, ca și asupra evoluției acesteia spre fuziunea cu civilizația greco-romană.

Dincolo de tot acest palmares impresionant, Gerhard Dobesch rămâne în amintirea celor care l-au cunoscut și printr-un comportament ales, marcat de distincție și maniere alese, dar totodată de o caldă umanitate. Deși exigent pe plan profesional, dovedea o deosebită delicatețe sufletească, generozitate și pătrundere psihologică, asemenea tuturor marilor educatori. La acestea se mai poate adăuga spiritul său convivial viu, totdeauna elevat și animat de o vastă cultură. Putem spune că nu doar a cunoscut valorile culturii clasice europene, ci le-a și trăit efectiv în viața de zi cu zi.

Părăsind această lume, profesorul și cărturarul umanist Gerhard Dobesch lasă în urmă o impresionantă moștenire spirituală. Nu e vorba doar de scrierile sale și de competențele pe care le-a format ori îndrumat, ci și de un model uman specific, astăzi din păcate tot mai rar întâlnit, și cu atât mai prețios. Îndeosebi pentru lumea clasiștilor și istoricilor Antichității, se cuvine ca amintirea să-i fie păstrată și strădania continuată.

PUBLICAȚII ȘTIINȚIFICE ALE LUI GERHARD DOBESCH

Cărți:

- Caesars Apotheose zu Lebzeiten und sein Ringen um den Königstitel. Untersuchungen über Caesars Alleinherrschaft*, Wien, 1966.
- Der panhellenische Gedanke im 4. Jh. v. Chr. und der „Philippos“ des Isokrates. Untersuchungen zum korinthischen Bund*, I, Wien, 1968.
- Die Kelten im Österreich nach den ältesten Berichten der Antike. Das norische Königreich und seine Beziehungen zu Rom im 2. Jahrhundert v. Chr.*, Wien – Köln – Graz, 1980 (ediția II, 1993).
- Caesar (Schulbuch). Textband, Kommentarband*, Wien, 1988.
- Caesar (Schulausgabe), Lehrbegleitband (Orbis Latinus)*, Wien, 1989 (cu Wolfgang Wenk).
- Vom äußeren Proletariat zum Kulturträger. Ein Aspekt zur Rolle der Germanen in der Spätantike*, Amsterdam, 1994.
- Das europäische „Barbaricum“ und die Zone der Mediterrankultur. Ihre historische Wechselwirkung und das Geschichtsbild des Poseidonios*, Wien, Tyche Supplementband 2, 1995.
- Ausgewählte Schriften*, I (Griechen und Römer) – II (Kelten und Germanen), hg. von Herbert Heftner und Kurt Tomaschitz, Köln – Weimar – Wien, 2001.

Volume editate:

- Fritz Schachermeyr, *Ein Leben zwischen Wissenschaft und Kunst*, Wien, 1984 (cu Hilde Schachermeyr).
- Römische Geschichte, Altertumskunde und Epigraphik. Festschrift für Artur Betz zur Vollendung seines 80. Lebensjahres*, Wien, 1985 (cu Ekkehard Weber).
- Lebendige Altertumswissenschaft. Festgabe zur Vollendung des 70. Lebensjahres von Hermann Vetters*, Wien, 1985 (cu un comitet).
- Die epigraphische und altertumskundliche Erforschung Kleinasiens: 100 Jahre Kleinasiatische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Akten des Symposions vom 23. Bis 25. Okt. 1990*, Wien, 1993 (cu Georg Rehrenböck).
- Akten des II. Internationalen Lykien-Symposions, Wien 6.–12. Mai 1990*, I-II, Wien, 1993 (cu Jürgen Borchhardt).
- Adolf Wilhelm, *Kleine Schriften, Abt. II: Abhandlungen und Beiträge zur griechischen Inschriftenkunde, Teil III*, Wien, 2000 (cu Georg Rehrenböck și Andreas Hofeneder).

Studii și articole:

Philologica

Studien zur Sprichwörtern, *WienStud* 75, 1962, p. 79–99.

Die Interpolationen aus Apollodors Bibliothek in der Sprichwörterammlung des Pseudo-Zenobius, *WienStud* 78, 1965, p. 58–82.

Paremiographisches, *WienStud* 79, 1966 (= *Festschrift Albin Lesky*), p. 273–276.

Zu einiger lateinischen Rednerfragmenten, *WienStud* 88, N. F. 9, 1975, p. 109–117 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 145–153).

Zu Caesars Rede gegen C. Epidius Marullus und L. Caesetius Flavus, in R. Hanslik, A. Lesky, H. Schwabl (Hg.), *Antidosis. Festschrift Walther Kraus zum 70. Geburtstag*, Wien, 1972, p. 78–92 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 101–143).

Eine Vergilreminiszenz in Senecas Apokolokyntosis, in *Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz* Bd. 4 = *Festschrift Alexander Novotny*, Graz, 1975, p. 1–10 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 563–576).

Nikolaos von Damaskus und die Selbstbiographie des Augustus, *Grazer Beiträge* 7, 1978, p. 91–174 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 205–273).

Überarbeitung und Neufassung der Einleitung, in J. Sofer (Hg.), *C. Iulii Caesaris commentarii de bello Gallico. Auswahl*, Wien, 13. Auflage, 1981, p. 1–14, 19–21.

Zum Excurs über den Herzynischen Wald in Caesars bellum Gallicum, *Annuaire de l'Université de Sofia*, 77, 2, 1984 (= *Terra antiqua Balcanica II. Studia in honorem Christo M. Danov*, Sofia, 1985), p. 105–115 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 439–452).

Politische Bemerkungen zu Ciceros Rede pro Marcello, in G. Dobesch, E. Weber (Hg.), *Römische Geschichte, Altertumskunde und Epigraphik. Festschrift für Artur Betz zur Vollendung seines 80. Lebensjahres*, Wien, 1985, p. 153–231 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 155–203).

Autonomie des Menschen und Werthaftigkeit in der griechisch-römischen Antike, *Wiener Humanistische Blätter* 32, 1990, p. 1–40.

Principis dignationem: zur Deutung von Tacitus, *Germania* 13, 2, *Chiron* 23, 1993, p. 29–51.

John Kevin Newman und „Catull der Römer“. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der ausgehenden Republik, *Tyche* 7, 1992, p. 65–74.

Ciceros Ruhm im Aufwind. Gedanken zu zwei neuen Cicero-Monographien, *Tyche* 8, 1993, p. 19–29.

Sueton, Claudius 32 und antike Flüsterwitze, in F. Blakolmer (Hg.), *Fremde Zeiten. Festschrift für Jürgen Borchhardt zum 60. Geburtstag am 25. Februar 1996*, Wien, 1996, II, p. 237–242 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 553–562).

- Forschungsreferat zur Germania des Tacitus. Dieter Timpe, "Romano-Germanica. Gesammelte Studien zur Germania des Tacitus", *Tyche* 13, 1998, p. 61–105.
- Caesar, Commentarii über den gallischen Krieg, Buch 1, Kapitel 1 – eine Sensation, *Wiener Humanistische Blätter* 42, 2000 (2001), p. 5–44.
- Caesars Urteil über Ciceros Bedeutung. Gedanken zu Cic. Brut. 253 und Plin. n.h. 7, 117, *Tyche* 17, 2002, p. 39–62.
- Noch einmal der Tod des Kaisers Claudius in der Apokolokythosis, *Tyche* 17, 2002, p. 63–67.
- Varro Atacinus und sein "Bellum Sequanicum", in V. Lica, D. Nedu (Hg.), *Philia. Festschrift für Gerhard Wirth zum 80. Geburtstag* (Historia Antiqua Galatiensis II), Galați, 2006, p. 123–174.
- Die Rolle der Redner und der Rednerschulen in der provinziäl-römischen Kultur, in P. Anreiter, E. Bánffy, L. Bartosiewicz, W. Meid (Hg.), *Archaeological, Cultural and Linguistic Heritage. Festschrift für Erzsébet Jerem in Honour of her 70th Birthday*, Budapest, 2012, p. 135–157.
- Hercules und Oedipus in zwei Jugendgedichten Caesars, in R. Breitwieser, M. Frass, G. Nightingale (Hg.), *Calamus. Festschrift für Herbert Graßl zum 65. Geburtstag*, Wiesbaden, 2013, p. 93–101.

Historica

- Zur Philia im Korinthischen Bund, in R. Stiehl, H. E. Stier (Hg.), *Beiträge zur Alten Geschichte und deren Nachleben. Festschrift Franz Altheim*, Berlin, 1969, I, p. 245–250 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 15–20).
- Alexander der Große und der Korinthische Bund, *Grazer Beiträge* 3, 1975, p. 73–149 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 21–90).
- Historische Fragestellungen in der Urgeschichte, in S. Deger-Jalkotzy (Hg.), *Griechenland, die Ägäis und die Levante während der "Dark Ages" vom 12. bis zum 9. Jh. v. Chr. Akten des Symposions von Stift Zwettl (NÖ), 11.–14. Okt. 1980*, Wien, 1983, p. 139–143, 179–230, 230–239 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 875–933).
- Freiheit und Förderung. Künstler, Mäzene und Publikum in der griechischen Geistesgeschichte, *Art Management. Theorie und Praxis des Kunstmanagements*, Wien, 1. Heft, 2, 1983, p. 5–13.
- Die Rolle Europas in der Reichskonzeption des Augustus und des Tiberius, in E. Plöckinger et alii (Hg.), *Lebendige Altertumswissenschaft. Festgabe zur Vollendung des 70. Lebensjahres von Hermann Vetters*, Wien, 1985, p. 98–105 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 527–539).

- Im Schatten der Adler. Oberösterreich in der Antike, *Arche. Zeitschrift für Geschichte und Archäologie in Oberösterreich*, Linz, 1, 1992, p. 4–9.
- Phokion und der Korinthische Bund Philipps II., in L. Aigner-Foresti et alii (edd.), *Federazioni e federalismo nell' Europa antica, Bergamo 21–25 settembre 1992. Alle radici della casa comune europea*, Milano, 1994, I, p. 231–255.
- Der Raum Kärntens und die Ostalpen in der Welt der Antike, *Carinthia*, I 185, 1995, p. 45–67.
- Der Ostalpenraum als Kultur- und Machtgrundlage in keltischer und römischer Zeit, in E. Olshausen, H. Sonnabend (Hg.), *Gebirgsland als Lebensraum. Stuttgarter Kolloquium zur Historischen Geographie des Altertums 5*, 1993 (= *Geographia Historica* 8), Amsterdam, 1996, p. 289–344 + Taf. LXXXIV-LXXXIX.
- Die römische Kaiserzeit – eine Fortsetzung des Hellenismus?, in B. Funck (Hg.), *Hellenismus. Beiträge zur Erforschung von Akkulturation und politischer Ordnung in den Staaten des hellenistischen Zeitalters. Akten des Internationalen Hellenismus-Kolloquiums 9.–10. März 1994 in Berlin*, Tübingen, 1996, p. 561–609.
- Ende und Metamorphose des Etruskertums. Grundsätzliche Gedanken zu einer konkreten Fallstudie, in L. Aigner-Foresti (Hg.), *Die Integration der Etrusker und das Weiterwirken etruskischen Kulturgutes im republikanischen und kaiserzeitlichen Rom*, Wien, 1998, p. 27–147.
- Römischer Friede und römische Weltverwaltung. Der größte Integrationsvorgang der westlichen Geschichte, *Wiener Humanistische Blätter* 40, 1998, p. 15–37.
- Urgeschichtliches Eisen in der Sicht des Althistorikers, in H. Friesinger, K. Pieta, J. Rajtár (Hg.), *Metallgewinnung und -verarbeitung in der Antike (Schwerpunkt Eisen)*, Nitra, 2000, p. 11–25.
- Arverner aus Troja (Lucan b.c. 1, 427–428)? Kleine Überlegungen zur gallo-römischen Kultur, in P. Amann, M. Pedrazzi, H. Taeuber (Hg.), *Italo – Tusco – Romana. Festschrift für Luciana Aigner-Foresti zum 70. Geburtstag am 30. Juli 2006*, Wien, 2006, p. 143–184.
- Augustus, Tiberius, Caligula und Britannien, in U. Fellmeth, P. Guyot, H. Sonnabend (Hg.), *Historische Geographie der Alten Welt. Grundlagen, Erträge, Perspektiven. Festgabe für Eckart Olshausen aus Anlass seiner Emeritierung*, Hildesheim – Zürich – New York, 2007, p. 107–163.

Res Caesareae

- Zum Caesarsbild unserer Zeit, *Wiener Humanistische Blätter* 10, 1967, p. 29–32.

- Wurde Caesar zu Lebzeiten in Rom als Staatsgott anerkannt? *JÖAI* 49, 1971, Beiheft 2, p. 20–49 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 363–405).
- Nochmals zur Datierung des großen Senatskonsultes, *JÖAI* 49, 1971, Beiheft 2, p. 50–60 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 407–426).
- Nahm Caesar die ihm verliehene Leibwache von Senatoren und Rittern an? (Zum Text von Dio XLIV, 7, 4), *JÖAI* 49, 1971, Beiheft 2, p. 61–64 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 426–432).
- Zu Caesar als Ethnographen (kurze Inhaltsangabe des Referats), 1. Österreichischer Archaeologentag 6.–17. Juni 1983, *JÖAI* 55, 1984, Beibl., p. 185.
- Wurde Caesar, in Richtung auf die Monarchie gestoßen? Zu A. Alföldi, *Caesar in 44 v. Chr.*, Bd. 1, Bonn, 1985, *Gymnasium* 93, 1986, p. 533–536 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 433–438).
- Europa nella concezione imperiale di Cesare, Augusto e Tiberio, *RHM* 29, 1987, p. 45–55.
- Zu Caesars Sitzenbleiben vor dem Senat und zu der Quelle des Cassius Dio, *Tyche* 3, 1988, p. 39–102 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 275–361).
- Europa in der Reichskonzeption bei Caesar, Augustus und Tiberius, *AArchASH*, 41, 1989, p. 53–59 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 541–552).
- Caesar als Ethnograph, *Wiener Humanistische Blätter* 31, 1989, p. 16–51 (= *Ausgewählte Schriften*, I, p. 453–505).
- Caesar und Kleinasien, *Tyche* 11, 1996, p. 51–77.
- Der Weltreichsgedanke bei Caesar, in L. Aigner-Foresti et alii (edd.), *Lecumenismo politico nella coscienza dell' Occidente. Alle radici della casa comune europea. II Simposio Bergamo 1995*, Roma, 1998, p. 195–263.
- Einige merkwürdige Überlieferungen über Caesar, in M. Hainzmann (Hg.) "Votis XX Solutis". *Jubiläumsschrift der Archäologischen Gesellschaft Steiermark* (= *AGSt Nachrichtenblatt*, 1–2), Graz, 1999 (2000), p. 5–53.
- Caesars monarchische Ideologie, in G. Urso (ed.), *L'ultimo Cesare. Scritti, riforme, progetti, poteri, congiure. Atti del Convegno internazionale, Cividale del Friuli, 16–18 settembre 1999*, Roma, 2000, p. 89–123.
- Cäsar und der Hellenismus, in R. Kinsky (Hg.), *Diorthoseis. Beiträge zur Geschichte des Hellenismus und zum Nachleben Alexanders des Großen*, München – Leipzig, 2004, p. 108–252.
- Ritual und Politik beim Begräbnis Caesars, in G. Thür (Hg.), *Grabrituale. Tod und Jenseits in Frühgeschichte und Altertum. Akten der 3. Tagung des Zentrums Archäologie und Altertumswissenschaften an der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 21.–22. März 2010*, Wien, 2014, p. 107–146.

Celtica

- Zum hospitium publicum zwischen Rom und dem regnum Noricum, *Römisches Österreich* 4, 1976, p. 17–37.
- Die Botschaft des Senats an die Alpenkelten im Jahre 183 v. Chr. (Zur umstrittenen Liviusstelle 39, 54, 12), *Schild von Steier* 15–16, 1978–1979 (= *Festschrift Walter Modrijan*), p. 75–78.
- Die ältesten Beziehungen Roms zu den Kelten der Ostalpen, in *Eisenzeit und Mitteleuropa, Tagung vom 4.–8. Juni in Hallein*, Wien, 1980, p. 3–17.
- Livius und die älteste Geschichte der Kelten in den Ostalpen, *Informationen zum altsprachlichen Unterricht*, Graz, 2, Heft 2, 1980 (= *Festschrift Karl Vretska*), p. 43–51.
- Aus der Geschichte der Kelten in Österreich bis zu ihrem Aufgehen im römischen Imperium, *ÖGL* 27, 1983, p. 1–24 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 823–857).
- Forschungen zu Geschichte und Kultur der Kelten, in *Berichte vom 1. Österreichischen Althistorikertreffen am Retzhof/Leibnitz, 27.–29. Mai 1983*, Graz, 1983, p. 53–54.
- Zur Einwanderung der Kelten in Oberitalien (Vortragsresumé), in D. Ellis-Evans, J. G. Griffith, E. M. Jope (eds.), *Proceedings of the 7th International Congress of Celtic Studies, Oxford 1983*, Oxford, 1986, p. 273.
- Die Okkupation des regnum Noricum durch Rom, in *Studien zu den Militärgrenzen Roms III, 13. Internationaler Limeskongress Aalen 1983*, Stuttgart, 1986, p. 308–315 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 859–874).
- Das Keltentum des Donaupraumes und der Ostalpen in vorrömischer Zeit, in M. Kandler, H. Vetters (Hg.), *Der römische Limes in Österreich. Ein Führer*, Wien, 1986, p. 11–19.
- Zur Einwanderung der Kelten in Oberitalien. Aus der Geschichte der keltischen Wanderungen im 6. und 5. Jh. v. Chr., *Tyche* 4, 1989, p. 35–85 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 685–754).
- Zu zwei Daten in der Geschichte Galliens, *Anzeiger ÖAW* 126, 1989, p. 23–43 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 755–774).
- Zur Geschichte der Noriker im Jahrhundert vor der römischen Okkupation, in J. Grabmayer, E. Polte (Hg.), *Die Kultur der Kelten. St. Veiter Historikergespräch 16.–18. Juni 1988*, St. Veit, 1989, p. 10–15.
- Le fonti letterarie, in *I Celti. Catalogo della mostra in Palazzo Grassi*, Venezia, 1991, p. 35–41.
- “Oppugnant” oder “oppugnabant”. Zum Text von Caesar b. G. I, 5, 4 und dem Angriff der Boier auf Noreia, *Römisches Österreich* 17–18,

- 1989–1990 [1991] (= *Gedenkschrift Edit B. Thomas*), Graz, 1991, p. 73–78 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 775–780).
- Die Kelten als Nachbarn der Etrusker in Norditalien, in L. Aigner-Foresti (Hg.), *Etrusker nördlich von Etrurien. Etruskische Präsenz in Norditalien und nördlich der Alpen sowie ihre Einflüsse auf die einheimischen Kulturen. Akten des Symposiums von Wien – Schloß Neuwaldegg 2.–5. Okt. 1989*, Wien, 1992, p. 161–178.
- Anmerkungen zur Wanderung der mitteleuropäischen Boier, *Tyche* 8, 1993, p. 9–17.
- Zur Datierung des Dakerkönigs Burebista, in R. Göbl, *Die Hexadrachmenprägung der Groß-Boier*, Wien, 1994, p. 51–68 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 781–811).
- Die Boier und Burebista, in J. Tejral, K. Pieta, J. Rajtár (Hg.), *Kelten, Germanen, Römer im Mitteldonauegebiet vom Ausklang der Latène-Zivilisation bis zum 2. Jh.*, Nitra, 1995, p. 15–19 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 813–822).
- Überlegungen zum Heerwesen und zur Sozialstruktur der Kelten, in E. Jerem, A. Krenn-Leeb, J.-W. Neugebauer, O. Urban (Hg.), *Die Kelten in den Alpen und an der Donau. Akten des Internationalen Symposiums St. Pölten, 14.–18. Okt. 1992*, Budapest – Wien, 1996, p. 13–71 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 577–683).
- Zu Virunum als Namen der Stadt auf dem Magdalensberg und zu einer Sage der kontinentaler Kelten, *Carinthia* I 187, 1997, p. 107–128.
- Zur gallischen Selbstaussage bei Caes., b. G. 6, 24, in P. Scherer, H. Taeuber, H. Thür (Hg.), *Steine und Wege. Festschrift für Dieter Knibbe zum 65. Geburtstag*, Wien, 1999, p. 349–350.
- Caesars Volcae Tectosages in Mitteleuropa, in F. W. Leitner (Hg.), *Carinthia Romana und die römische Welt. Festschrift für Gernot Piccottini zum 60. Geburtstag*, Klagenfurt, 2001, p. 79–102.
- Handel und Wirtschaft der Kelten in antiken Schriftquellen, in C. Dobiati, S. Sievers, T. Stöllner (Hg.), *Dürnberg und Manching. Wirtschaftsarchäologie im ostkeltischen Raum. Akten des internationalen Kolloquiums in Hallein / Bad Dürrenberg vom 7. bis 11. Oktober 1998*, Bonn, 2002, p. 1–25.
- Einige Beobachtungen zu Politik und Tod des Haeduers Diviciacus und seines Bruders Dumnorix, *Tyche* 19, 2004, p. 19–74.
- Zwei Fragmente des Ephoros – zwei Gedanken zur keltischen Religion, *Anzeiger ÖAW* 142, 2008, p. 79–120.
- Die Arverner in den Commentarii Caesars, *Anodos. Studies of the Ancient World*, Trnava, 8, 2008, p. 115–130.

Germanica

- Zur Ausbreitung des Germanennamens, in A. F. Koska (Hg.), *Pro arte antiqua. Festschrift Hedwig Kenner*, I, Wien, 1982, p. 77–99 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 995–1030).
- Die Kimbern in den Ostalpen und die Schlacht bei Noreia, *Mitteilungen der Österreichischen Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Frühgeschichte*, Wien, 1982 (1984), p. 51–78 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 969–994).
- Die Kimbern in Illyrien und Appian, *Illyriké* 4, 8–11, in H. Calcyk, B. Gullath, A. Graeber (Hg.), *Studien zur Alten Geschichte. Festschrift Siegfried Lauffer*, I, Roma, 1986, p. 169–206 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 935–967).
- Zur Dialektik zwischen Germanentum und spätantiker Imperium an der unteren Donau, in R. Pillinger (Hg.), *Spätantike und frühbyzantinische Kultur Bulgariens zwischen Orient und Okzident. Arbeitsgespräch Wien 8.–10. Nov. 1983*. *ÖAW Schriften der Balkankommission, antiquarische Abt. Nr. 16*, Wien, 1986, p. 37–44.
- Aus der Vor- und Nachgeschichte der Markomannenkriege, *Anzeiger ÖAW*, 131, 1994 [1995], p. 67–125 (= *Ausgewählte Schriften*, II, p. 1030–1082).
- Die Germanen auf dem Weg vom “äußeren Proletariat” zum Träger von Hochkultur: Aus der Grenzsituation zur Integration, in E. Olshausen, H. Sonnabend (Hg.), *Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums*, 4, 1990, Amsterdam, 1994, p. 567–575.
- Zur Vorgeschichte der Markomannenkriege (Vortragszusammenfassung), in J. Tejral, A. Stuppner, H. Friesinger (Hg.), *Markomannenkriege. Ursachen und Wirkungen*, Brno, 1994, p. 17–21.
- Zur welthistorischen Situation des Germanentums bis zu den Markomannenkriegen, *Thracia* 12 (= *Studia in honorem Christo M. Danov*), Sofia, 1998, p. 109–126.
- Das 3. und 4. Jahrhundert n. Chr. als Zeit einer politischen Krise im Barbaricum, in J. Tejral (Hg.), *Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert. Materialien des IX. Internationalen Symposiums “Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet”*, Kravski 3.–4. Dez. 1996, Brno, 1999, p. 7–18.
- Zusätzliche Überlegungen zum Kimbernzug, in P. Arnreiter, E. Jerem (Hg.), *Studia Celtica et Indogermanica. Festschrift für Wolfgang Meid zum 70. Geburtstag*, Budapest, 1999, p. 79–99.
- Helvetiereinöde, in H. Beck et alii (Hg.), *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*², Bd. 14, Berlin – New York, 1999, p. 351–374.

Politik zwischen Marbod und Rom, în V. Salac, J. Bemmann (Hg.), *Mitteleuropa zur Zeit Marbods*, Praha – Bonn, 2009, p. 7–52.

Varia

Schriftenverzeichnis Fritz Schachermeyr, în F. Schachermeyr, *Forschungen und Betrachtungen zur griechischen und römischen Geschichte*, Wien, 1974, p. 447–456.

Friedenskonferenzen. Vom Scheitern einer Idee, *Wiener Humanistische Blätter* 14, 1972, p. 10–21.

Hundert Jahre Kleinasiatische Kommission – Rückblick und Ausblick, în G. Dobesch, G. Rehrenböck (Hg.), *Die epigraphische und altertumskundliche Erforschung Kleinasiens: 100 Jahre Kleinasiatische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Akten des Symposiums vom 23. Bis 25. Okt. 1990*, Wien, 1993, p. 9–30.

Allgemeine Würdigung, în E. Badian (ed.), *In memoriam Fritz Schachermeyr* (= *American Journal of Ancient History*, Piscataway NJ, 13, 1988), 1996, p. 11–55.

Festrede bei der Feier “50 Jahre Ausgrabungen auf dem Magdalensberg” am 18. Juni 1998, *Carinthia* I 188, 1998, p. 24–29.

Laudatio zu Ehren von Gerhard Wirth, în L. Aigner-Foresti et alii (edd.), *L'ecumenismo politico nella coscienza dell' Occidente. Alle radici della casa comune europea. II Simposio Bergamo 1995*, Roma, 1998, p. 7–13.

Gernot Piccottini – sechzig Jahre alt, în Fr. W. Leitner (Hg.), *Carinthia Romana und die römische Welt. Festschrift für Gernot Piccottini zum 60. Geburtstag*, Klagenfurt, 2001, p. 11–15.